

“UZAVRELA DOLINA SPREČE” U PREDVEČERJE RATA 1992.

(POVODOM 20-TE GODIŠNJICE POČETKA RATA ZA BIH)

Doc. dr. Omer Hamzić

U OVOM PRILOGU GOVORI SE O DRAMATIČNOM PRIBLIŽAVANJU rata i refleksima zaoštrenih političkih odnosa u jednoj lokalnoj sredini kakva je bila Gračanica u rano proljeće 1992. godine. Učinjen je pokušaj da se rasvijetli i dokumentuje ponašanje i snalaženje legalnih struktura lokalne vlasti u Gračanici, kroz funkcionisanje Skupštine opštine i Savjeta za narodnu odbranu s jedne i vojno-političke vrhuške na Ozrenu kroz funkcionisanje novoosnovane, a još nepriznate opštine Petrovo s druge strane. Iako se formalno postavljala kao treća, neutralna strana, JNA je davala odlučujuću podršku srpskoj strani i tako iz dana u dan sve dublje generisala i podržavala krizu, koja će nakon terorističkih napada i diverzija po Gračanici, eskalirati u rat i ratnu katastrofu. Barikade i kontrabarikade koje su uslijedile nakon diverzije u Donjoj Orahovici, 13. 2. 1992., to su jasno nagovještavale.

Početkom 1992. godine srpsko rukovodstvo u Bosni i Hercegovini napušta postepeno taktiku političke opstrukcije i prelazi na neke vidove klasičnog terorizma i “omekšavanja naroda”. Bio je to period političkih priprema za izjašnjavanje naroda za suverenu

i nezavisnu državu BiH, čemu se SDS oštro suprotstavljao. Od početka januara, pa do kraja februara na području opštine Gračanica izvedeno je više klasičnih terorističkih diverzija i velikih političkih podvala SDS koje su u tim hladnim zimskim danima skoro do usijanja pregrijavale lokalnu političku scenu. Održano je više burnih sastanaka Savjeta za narodnu odbranu, nekoliko stranačkih i višestranačkih skupova, narodnih protesta dvije ili tri vanredne sjednice Skupštine opštine, čitavu opštinu potresle su prve velike blokade puteva poslije izvršenog napada na policijski punkt u Donjoj Orahovici, 13. 2. 1992. godine, koji je zlokobno nagovještavao rat. Ali je tih nagovještaja bilo i ranije.

PRAVOSLAVNI BOŽIĆ U GRAČANICI, 1992.

Prvu ozbiljnu pucnjavu Gračanica je doživjela u božićnoj noći između 6. i 7. januara 1992. godine tokom bučne i provokativne proslave Badnjaka oko pravoslavne crkve u centru Gračanice. Mnogo ih je te večeri došlo u ovaj mirni grad da se “ispuca”, a malo da se Bogu pomoli. Pucalo se čitavu noć iz svih mogućih kalibara. Uz detonacije i pucnjavu u centru Gračanice pjevali su se poznati refreni: “Igrale se delije na sred zemlje Srbije”. Bila je to najava zla koje se nezaustavljivo približavalo Gračanici. Uskoro će se i ovdje “ograditi” i mnogo veća pucnjava.

Ostatak mjeseca januara 1992. godine protekao je u znaku pojačanih pritiska JNA na lokalnu vlast i javnost. Počelo je 10. januara pozivima za januarski klasu

regruta u JNA, što je izazvalo zabrinutost roditelja i uznemirenost javnosti. Tri dana kasnije, od Republičkog sekretarijata za narodnu odbranu stiglo je upozorenje Opštinskom sekretarijatu da se “ne mogu poduzimati bilo kakve radnje oko upućivanja regruta na služenje vojnog roka”, jer je to odluka Predsjedništva i Vlade.

POKUŠAJ SPORAZUMIJEVANJA SA ARMIJOM

Učestalo vršljanje raznih jedinica JNA po čitavoj teritoriji opštine izazivalo je dodatni strah i opravdano negodovanje građana. Reagovao je Savjet za narodnu odbranu Opštine Gračanica pismom koje je, 21. 1. 1992. godine, uputio Vojnoj pošti 5041 Tuzla i Vojnoj pošti 7668 Doboju, zatim Korpusu JNA Tuzla, i komandantu Garnizona Doboju. Riječ je o svojevrsnoj zamolnici sljedećeg sadržaja:

Molimo vas da u cilju izbjegavanja mogućih nesporazuma na teritoriji opštine Gračanica između civilnih i vojnih vlasti obavještavate nas o kretanju jedinica JNA kao i mogućim vježbovnim aktivnostima na opštini. Ovo je potrebno učiniti zbog mogućnosti zloupotreba ekstremnih grupa i uniforme u druge svrhe. Nadamo se da ćete naš zahtjev pravilno shvatiti jer ničim ne želimo ostvarivati kontrolu vojnih aktivnosti, nego želimo svaki i najmanji eksces da predupredimo i sačuvamo mir naših građana kao i da ukažemo na dužno poštovanje pripadnicima JNA, a da eventualne ekstreme u njihovim namjerama zajednički spriječimo. Obavještavanje se može vršiti putem Centra OJU na telefone 786-985 ili Stanice javne bezbjednosti 786-222. Pozivni

075. *S poštovanjem!*” U potpisu: *Predsjednik Savjeta za narodnu odbranu ing. Hazim Vikić*.¹

Brzo će se pokazati da ove “zamolnice” u strukturama tadašnje JNA niko ozbiljno nije tretirao. Uostalom, o tome se odlučivalo na nekim drugim adresama.

POLITIČKE IGRE “BEZ GRANICA”

Tih dana nastavljene su političke igre oko srpskih izbjeglica iz zapadne Slavonije koje su bile smještene u Odmaralištu Ozren pod isključivim “tretmanom” SDS-a. Niko sa strane s njima nije mogao stupiti u kontakt, niti im direktno uručiti pomoć. Ozrenskim četnicima služili su za manipulisanje i političke pritiske, a njihovim glavešinama nije išlo u prilog da se sazna prava istina o sudbini tih nesretnika. Niko nije znao šta se dešava i šta se, zapravo, krije u tom izbjegličkom kampu. Da bi osigurali transparentnu pomoć i uključivanje legalnih organa vlasti u zbrinjavanje tih izbjeglica, 21. januara 1992. godine, sastali su se u Gračanici odgovorni službenici za pitanja izbjeglica iz opština Gračanica, Lukavac i Doboj, te neki funkcioneri iz Republike, ali ni nakon višesatnog sastančenja nisu uspjeli ubijediti predstavnike “lokalnih struktura” iz Bosanskog Petrovog Sela i sa Ozrena da taj izbjeglički kamp predaju nadležnim organima. Izbjeglički kamp na Odmaralištu Ozren ostao je i dalje “vlasništvo” ozrenskog SDS-a i četnika, potpuno nedostupan ostatku svijeta. Nikog više nije zanimala zlehuda sudbina tih nesretnih ljudi koji su postali zatočenici svoji tobožnjih dobrotvora.

¹ Arhiva općine Gračanica, Pov.br. 01-800-2/92 od 21.1.1992. godine.

Političke igre tih dana “igraju” i odbornici SDS-a koji i dalje u Skupštini opštine forsiraju i traže “priznanje” svoje samoproglašene opštine Petrovo, podgrivajući političku napetost na opštini do usijanja. U znak protesta što to pitanje i pored stalnog njihovog pritiska, opet nije stavljeno na dnevni red, 7. februara 1992. godine demonstrativno napuštaju sjednicu Skupštine opštine.

DIVERZIJA NA PRUZI KOD KARANOVCA

Nekoliko dana kasnije uslijedila je jedna od prvih ozbiljnijih **terorističkih provokacija** na opštini. Dogodilo se to 11. 2. 1992. godine, kada su ekstremisti SDS-a i domaći četnici u neposrednoj blizini Karanovca digli u vazduh željezničku prugu Doboj-Tuzla da bi zatim u narodu proširili lažnu informaciju kako su diverziju izveli Muslimani koji se navodno pripremaju da zajedno sa Hrvatima iz Posavine udare na Ozren.

Dan prije, 10. 2. 1992. godine, vršeci pretres Srednjoškolskog centra, gračanička policija kod učenika srpske nacionalnosti pronalazi velike količine hladnog oružja i jednu bombu. Povod za pretres bila je tuča između učenika srpske i muslimanske nacionalnosti u Bosanskom Petrovom Selu u kojoj je povrijeđen jedan učenik muslimanske nacionalnosti iz Gračаницe.

ZAHTJEV ZA ODOBRENJE MOBILIZACIJE TO

Potaknut ovim događajima koji su, nesumnjivo, prouzrokovali dalje pogoršanje političko-bezbjednosne situacije na opštini, 12. 2. 1992. godine, sastao se

Savjet za narodnu odbranu Gračanica.² Dok su Muslimani u raspravi na Savjetu sve te događaje okvalifikovali kao pokušaj zastrašivanja građana pred predstojeći referendum za nezavisnost BiH (Tarik Rešidbegović), Srbi su tvrdili da to nema veze sa referendumom i da oko referenduma neće biti nikakvih problema, upozorivši da ne treba vršiti pritisak na one građane koji ne žele na njemu učestvovati (Sreten Pejić).

U skladu sa raspravom, na toj sjednici usvojen je jedan uopšten i jedan konkretan zaključak:

a) *Pojačati zaštitu objekata od posebnog društvenog značaja na teritoriji opštine Gračanica pripadnicima aktivnog i rezervnog sastava milicije i b) Predložiti nadležnim organima u Republici SR BiH da odobre mobilisanje protiv-diverzantskog voda teritorijalne odbrane Opštine Gračanica u cilju zaštite gore navedenih objekata.*³

Zahtjev za mobilizaciju jedinice T-8715 (Protivdiverzantskog voda Teritorijalne odbrane) Savjet je odmah proslijedio Okružnom štabu TO Tuzla i Predsjedništvu SR BiH Sarajevo, koji su bili nadležni da takvu mobilizaciju odobre. Tekst zahtjeva glasi: *Savjet za narodnu odbranu SO-e Gračanica na svojoj sjednici od 12. 2. 1992. godine, a na osnovu ocjene bezbjednosne situacije na opštini Gračanica, između ostalog je zaključio, da se u cilju zaštite vitalnih objekata na teritoriji društveno-poli-*

tičke zajednice angažuje jedinica teritorijalne odbrane T-8715 Protiv-diverzantski vod i da u skladu sa Zakonom i planom za vanredne prilike izvrši svoju funkciju."⁴

Ovaj zahtjev isuviše dugo "kiselit će se" u nadležnim organima. Sve do proglašenja opšte mobilizacije – kad je Sarajevo već počelo gorjeti.

POLICIJSKI PUNKT U DONJOJ ORAHOVICI – META NAPADA

Dva dana nakon diverzije na pruži kod Karanovca, 13. februara 1992. godine uniformisani rezervisti JNA sa Ozrena, napali su kontrolni policijski punkt u Donjoj Orahovici, razoružali dežurnog policajca i digli u vazduh policijsku kućicu na raskrsnici puta za Bosansko Petrovo Selo. Ova bomba izazvala je mnogo veće potrese nego što je bila njena stvarna snaga. Vijest o napadu na policiju širila se brže od njenog odjeka i izazvala ogromno ogorčenje bošnjačkog stanovništva širom opštine Gračanica, a najviše u naseljima duž puta Doboj-Tuzla.⁵

4 Arhiva općine Gračanica, Str.pov. broj:01-800/92 od 12.2.1992. godine.

5 U službenoj zabilješci (Stanica milicije Gračanica) o tom događaju, između ostalog, piše slijedeće: "Dana 13. 2. 1992. godine na raskrsnici puteva: mag. puta Doboj-Tuzla i lokalnog puta Donja Orahovica-Bosansko Petrovo Selo u mjestu Donja Orahovica, na mjestu gdje se lokalni put Donja Orahovica-Bosansko Petrovo Selo odvaja sa mag. puta Doboj-Tuzla izvršena je diverzija eksplozivnom napravom–bombom na kućicu (punkt) milicije Službe javne bezbjednosti Gračanica kojom prilikom je došlo do velikog oštećenja te kućice u kojoj je dežurni milicionar dežurao. Na kućici su popucala sva stakla, a oštećen je i pod i sve stvari koje su se u tom momentu nalazile unutra, dok poginulih i povrijeđenih nije bilo. Naime, dana 13. 2. 1992. godine u 08,50 sati u kućici milicije na punktu u Donjoj Orahovici nalazio se dežurni milicionar-rezervista Alić Nedim, sin Mehmeda i majke Ešefe rođ. Omerović, rođen 1. 9. 1957. godine u Miričini, gdje je i stalno nastanjen, opština Gračanica. Iz pravca Doboja, mag. putem naišlo je putničko vozilo,

2 Sada nešto u izmijenjenom sastavu: Vikalo Hazim (predsjednik opštine), Ahmetašević Galib (sekretar Sekretarijata za NO), Omerdić Tajib (načelnik SJB), Ti-njić Mustafa, Moralić Nedžad (potpredsjednik Izvršnog odbora opštine Gračanica), Puškar Osman (komandant OpšTO, Pejić Sreten (potpredsjednik opštine), te Rešidbegović Tarik kao narodni poslanik.

3 Arhiva općine Gračanica, Pod brojem 01-800-5/92-1.

marke ZASTAVA 101, teget-plave boje u kome su sjedila dva uniformisana lica i to je vozilo otišlo lokalnim putem prema Bosanskom Petrovom Selu, ali se ubrzo to vozilo vratilo iz pravca Bosanskog Petrovog Sela lokalnim putem i zaustavilo se pored kućice u kojoj je u tom momentu bio sam milicionar Alić Nedim. Iz tog vozila izašla su uniformisana lica u maskirnim uniformama sa beretkama na glavi, sa zvijezdom petokrakom na beretkama, te je jedan od njih, koji je bio naoružan automatskom puškom, uperio cijev puške kroz prozorče u grudi milicionara koji se nalazio u kućici, a drugi nije bio naoružan. Onaj što je uperio pušku na milicionara naredio mu je da izađe iz kućice na vrata pozadi u njivu, držeći ga na nišanu, što je milicionar i učinio, te dok ga je držao na nišanu, naredio mu da dignе ruke u vis i iz lijeve džepa bluze uzeo mu je okvir napunjen mecima za AP, dok je drugo lice, koje nije bilo naoružano, ušlo u kućicu i iz nje uzeo automatsku pušku, vlasništvo SJB Gračanica, broj 45223, kojom je zadužen milicionar Alić Nedim i koja se u tom momentu nalazila u kućici sa jednim okvirom punim metaka, iznio je iz kućice, a zatim je uzeo ručnu bombu i bacio je u kućicu, a zatim su sjeli u putnički automobil, kojim su i došli, reg. br. DO 151-114, i odvezli se u pravcu Doboja mag. putem Doboj-Tuzla, dok je bomba eksplodirala i uništila stakla i ostalo napred navedeno.

Na lice mjesta u 09,15 sati izašli su radnici SJB Gračanica, te obezbijedili lice mjesta, ali su zatekli na licu mjesta veću grupu građana iz Donje Orahovice koja je protestovala protiv ove diverzije i već su bili zapriječili put Donja Orahovica-Bosansko Petrovo Selo, postavljajući barikadu od kamena i šljunka-rizle koju su istresli na put, tako da je put neprohodan bio već u momentu kada su radnici SJB Gračanica stigli na lice mjesta. U momentu diverzije, na punktu je bio sam milicionar Alić Nedim, dok drugih milicionara nije bilo u blizini.

Kasnije su na lice mjesta došli radnici SJB Tuzla koji su izvršili uviđaj kao i istražni sudija Osnovnog suda u Gračanici koji je po ovlaštenju Višeg suda u Tuzli obavio uviđaj lica mjesta, a prisutan uviđaju je bio i Javni tužilac Osnovnog javnog tužilaštva u Gračanici. Na lice mjesta su izašli i predstavnici vojne policije koji su takođe bili prisutni uviđaju.

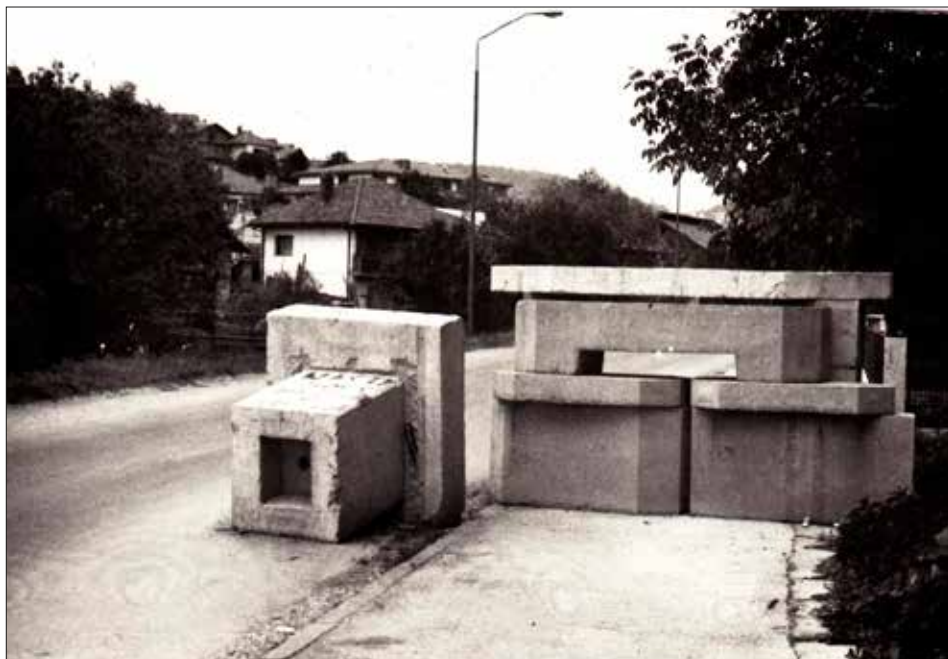
Operativnim radom i na osnovu evidencije vozača i vozila utvrđeno je da je vlasnik putničkog vozila DO 151-114 Petrović Nenad, sin Sime, rođen 5. 9. 1963. godine iz Boljanića, opština Gračanica, a da je registracija ovog vozila istekla 26. 4. 1991. godine, a da je vozilo pod reg.br. DO 151-114 bilo registrovano ZASTAVA 101 G T L, braon 68 boje, a kao vlasnik je napred navedeni Petrović Nenad. Od momenta dolaska radnika SJB Gračanica na lice mjesta, pored zatečenih, počeli su se okupljati građani sela Donja Orahovica, a ubrzo i drugih sela pored mag. puta Doboj -Tuzla sa područja opštine Gračanica, koji su protestovali protiv ove diverzije i napravili su barikade na mag. putu Doboj-Tuzla u Donjoj Orahovici na oko 500 m od mjesta događaja

Prvi su se, odmah poslije diverzije, digli Orahovičani i potpuno blokirali magistralni put Doboj-Tuzla i put za Bosansko Petrovo Selo. Masovnim protestima i barikadama na putevima pridružili su im se i Miričani, Stjepopoljci kao i mještani drugih bošnjačkih naselja. Tako se Gračanica brzo našla u djelimičnoj, a potom u potpunoj blokadi. Sljedećeg dana uzvraćaju "srpske strukture", sa ozrenske strane, "izlaze" na magistralni put Doboj-Tuzla i podižu barikadu kod karanovačkog mosta, napetost dalje raste, narod izlazi na puteve, barikade se umnožavaju. Blokirani je i put za Sočkovac (ispod raskrsnice, kod semafora), put za Srnice, te magistralni put Doboj-Tuzla kod Stjepan Polja, izbijaju prvi incidenti...

U Stanici milicije Gračanica sa zabrinutošću je primljena informacija da je sa barikade kod karanovačkog mosta, 14. 2. 1992. godine, nepoznato lice otvorilo vatru na vozilo, koje se kretalo u pravcu Doboja i teže ranilo Ibrahima Ibrahimovića iz Stjepan Polja. Situacija se iz sata u sat sve više komplikovala, držani su brojni sastanci sa kojih se pozivalo na mir i suživot, kolale su razne glasine i političke ucjene, pucnjava s lijeve strane Spreče lahko se mogla pretvoriti u oružani sukob većih razmjera. Eksplozija je ponovo odjeknula na istom mjestu u Donjoj Orahovici. Opštinski organi u

prema Doboju, a takođe i u selu Miričina na mag. putu kao i putu lokalnom prema Bosanskom Petrovom Selu, te je u ovom momentu saobraćaj mag. putem kroz selo Donja Orahovica potpuno onemogućen.

Pripadnici vojne policije zajedno sa radnicima krim. službe SJB Gračanica na terenu tragaju za počiniocima ove diverzije." U potpisu: Načelnik SJB prof. Tajib Omerdić.

■ ZAPREKE NA PUTU ZA NASELJE LUKE (U BLIZINI MOSTA KOD SADAŠNJEG OBJEKTA LIDO), SNIMAK IZ MAJA 1992. - SNIMIO FARUK DELIĆ

Gračanici su zahtijevali da dobrovoljci JNA ne zalaze više u bošnjačka sela i da se Ozren vrati legalnoj vlasti. Srbi su ultimativno tražili smjenu načelnika MUP-a Tajiba Omerdića. Ni dolazak tadašnjeg zamjenika ministra unutrašnjih poslova Jusufa Pušine i načelnika Službe bezbjednosti Tuzla Envera Šarića nije mnogo pomogao.

Tokom ovih događaja političke i nacionalne strasti na opštini bile su dovedene do usijanja. To se manifestovalo i na dramatičnim sjednicama Savjeta za narodnu odbranu, koji je takoreći bio u stalnom zasjedanju. U suštini, međutim, ovo tijelo sve se više pretvaralo u evidentičara različitih zbivanja na opštini, a sve manje je imalo snage i političke moći da kao najodgovorniji organ Opštine bilo šta konkretno učini ili promijeni. Na tim sjednicama predstavnici SDS-a obično su “prali

ruke”, tvrdeći da nemaju nikakve veze sa pomenutim i drugim ekscesnim događajima, verbalno ih osuđujući i umanjujući njihov značaj, ne čineći ništa da se takvi ekscesi u korijenu spriječe. Oni su koristili ovakve sastanke za političke ucjene, razne podvale i iznuđivanje formalne saglasnosti za formiranje Opštine Bosansko Petrovo Selo, koja je već uveliko i bez te saglasnosti funkcionisala kao lokalna vlast s lijeve strane Spreče. Pod okriljem JNA mogli su nesmetano nastaviti sa “uvojničavanjem” i naoružavanjem svog stanovništva i vršiti pripreme za rat. Za to vrijeme zvaničnici BiH uporno su ponavljali da rata neće biti i da Bošnjaci i dalje odbijaju mobilizaciju u JNA. U takvoj situaciji bošnjački dio opštinskog rukovodstva mogao je samo taktizirati i kupovati vrijeme, bez mogućnosti da ozbiljnije utiče na tok događaja, a pogotovo da nešto kvalitetno promijeni.

REAGOVANJE OPŠTINSKOG SAVJETA ZA NARODNU ODBRANU

Maratonske sjednice Opštinskog savjeta za narodnu odbranu, najbolja su ilustracija dramatičnih političkih previranja, moći i nemoći bošnjačke politike na lokalnoj pozornici u predvečerje rata.

Prva sjednica je održana istog dana, nakon incidenta u Donjoj Orahovici, 13.2.1992. godine u 14,00 sati s ciljem da se saobraćajnica što prije deblokira.⁶ Drugom djelu sjednice prisustvovao je i major Stanković iz garnizona JNA Doboj.⁷ Iako su u međuvremenu obavljani određeni dogovori s predstavnicima JNA, barikade ipak nisu uklonjene, pa je predsjednik opštine Hazim Vikalo sazvao članove Savjeta sutradan, 14. 2. 1992. godine u 20.00 sati. Bio je to, u stvari, nastavak sjednice održane prethodnog dana, koja se održavala u vrlo dramatičnim uslovima.⁸ Za uklanjanje barikade kod karanovačkog mosta, sa Ozrena su dolazili zahtjevi, koji su sve više ličili na ucjene (nesmetani prolazak svih vojnih vozila, smjena načelnika SJB Tajiba Omerdića itd.). Tokom sjednice stigla je dojava da je kod "Olimpa" izbio sukob između vojske i građana i da bi trebalo odmah otići na lice mjesta i po potrebi intervenisati.

Kako se govorilo o angažovanju na

terenu, načelnik službe javne bezbjednosti Tajib Omerdić je otvoreno posumnjao da će predstavnici SDS-a "odraditi" svoje poslove "zbog sve drskijeg ponašanja vojske".⁹ Uz to je zamolio da se policiji ne daju oni zadaci koje ona objektivno ne može izvršiti. "Dosta tih zadataka treba da odrade političari", primijetio je Omerdić i ne sluteći da je to jedna od posljednjih njegovih primjedbi, upućenih politici koja će ga ubrzo "skinuti" s dužnosti načelnika Službe javne bezbjednosti.¹⁰

Kako se situacija i dalje nepovoljno razvijala, predsjednik opštine je morao zakazati novu vanrednu sjednicu Savjeta za narodnu odbranu sutradan, 15.2.1992. godine u 17,45 sati, na koju je pozvao nekoliko uglednijih ljudi obje nacionalnosti, za koje je smatrao da mogu pomoći u traženju izlaza iz te složene situacije iako nisu bili članovi Savjeta.¹¹ Na sjednici su se jasno izdiferencirale dvije strane (srpska i muslimanska) koje su se, umjesto tražnja konstruktivnih rješenja, uglavnom međusobno optuživale.

Na kraju ove maratonske sjednice ipak su usvojeni slijedeći zajednički zaključci: "*Obavezuju se članovi Savjeta za*

6 Sjednici su prisustvovali: Hazim Vikalo, Galib Ahmetašević, Mustafa Tinjić, Brano Marušić, Abdulkadir Šišić, Duško Smajić, Nedžad Moralić, Ahmet Spahić, Tajib Omerdić i Tarik Rešidbegović.

7 Arhiva općine Gračanica, Strogo pov. 01-800-5/92-2 od 13.2.1992. godine.

8 Sjednici su prisustvovali: H. Vikalo, A. Šišić, A. Džinić iz Donje Orahovice, T. Omerdić, V. Harčin, M. Nedžad, M. Tinjić, D. Smajić, G. Ahmetašević, B. Marušić, S. Pejić, T. Rešidbegović, O. Puškar i A. Spahić, te B. Jeremić.

9 Savjet je formirao dvije grupe koje je obavezao da odmah krenu na lice i pokušaju deblokirati put Doboj-Tuzla. Prva grupa u sastavu: Branislav Marušić, Sreten Pejić i Đorđo Martić upućena je na most u Karanovcu, a druga u sastavu: Tajib Omerdić, Muhamed Ibrahimović, Abdulkadir Šišić i Nedžad Moralić u Stjepan Polje

10 Arhiva općine Gračanica, Strogo pov. 01-800-6/92-1 od 14.2.1992. godine.

11 Sjednici su prisustvovali: Hazim Vikalo, Galib Ahmetašević, Tajib Omerdić, Mustafa Tinjić, Velid Harčin, Ahmet Spahić, Brano Marušić, Duško Smajić, Vehid Delić (SDA), Boško Dujković (SDS), Mladen Đurić, Boro Petrović, Miroslav Vidaković, Zoran Bjelić, Senahid Kahrimanović, Meša Avdić, te Sejdo Šabić i Osman Puškar

narodnu odbranu da uz pomoć predstavnika političkih stranaka SDA i SDS odu na lice mjesta gdje su barikade postavljene i da pokušaju dogovorom sa licima koja iste drže deblokirati put Doboj-Tuzla. Grupa u sastavu: Brano Marušić i predstavnici ozrenskih sela će otići na karanovački most, druga grupa od predstavnika Muslimana na barikade kod 'Gradesa' i druga mjesta. Rok za izvršenje zadatka—odmah". U potpisu predsjednik Savjeta za narodnu odbranu Hazim Vikalo.¹²

Angažovanje članova Savjeta i predstavnika političkih stranaka, SDA i SDS, na terenu počelo je davati neke rezultate. U kasnim popodnevним satima došlo je do izvjesnog popuštanja. Uslijedio je i dogovor da se formiraju zajednički kontrolni punktovi koji će držati pripadnici vojne policije i MUP-a. Sljedećeg dana sve barikade s puteva su uklonjene, ali nije smanjena uznemirenost i zabrinutost bošnjačkog stanovništva u Gračanici i u selima duž puta Doboj-Tuzla.

Vojni konvoji sa rezervistima i opremom i dalje su tutnjali tom saobraćajnicom.

PRVA INTERVENCIJA MIROVNE MISIJE EU

Za događaje oko Gračanice zainteresovali su se i predstavnici Mirovne misije Evropske zajednice koji su izražavali zabrinutost zbog pogoršanja bezbjednosne situacije na ovoj opštini. Na njihovu inicijativu, 17.2.1992. godine kod predsjednika opštine u Gračanici održan je prošireni sastanak Savjeta za narodnu odbranu, kojem su, pored trojice članova

Misije, prisustvovali predstavnici JNA i najvažnije političke ličnosti iz Gračanice i sa Ozrena.¹³

Na početku sastanka otvoreno je rečeno da svi nesporazumi proizlaze iz faktičkog stanja na opštini: legalna civilna vlast ostvaruje se u muslimanskim naseljima, dok je u srpskim selima nema nikako. U njima je stacionirana JNA sa dobrovoljačkim sastavima. Srbi ne priznaju miliciju, a Muslimani vojsku. Iz dana u dan to povećava napetost, sve je više nasilja...

Prisutni su zatim informisani o nekoliko terorističkih akcija koje su u tom periodu izvedene na području opštine: miniranje pruge, napad na punkt rezervne milicije u Donjoj Orahovici, razoružavanje vojne patrola kod Stjepan Polja, ranjavanje jednog građanina na putu Doboj-Tuzla itd.

Predstavnici JNA su negirali umiješanost vojske u sve te događaje, dokazujući da je pucnjave bilo i sa jedne i sa druge strane. Negirali su takođe postojanje bilo kakve vojne zone južno od Spreče, tvrdeći da su se posljednji događaji suviše ispolitizirali. "*Stvar je političara da se dogovore, a Armija će poštovati sve te dogovore*", uporno su ponavljali ono u što ni sami nisu vjerovali.

Potpukovnik JNA Dubajić bio je kategoričan: ne postoje nikakvi problemi u Armiji, problemi su u politici. Zatim je pozvao političare da smiruju i utiču na narod. "*Ako budu ugroženi životi*

¹² Arhiva općine Gračanica, Str.pov. broj: 01-800-6/92-2 od 15.2.1992. godine.

¹³ Sastanku su prisustvovali: iz Tuzlanskog korpusa JNA potpukovnik Dubajić sa svojim saradnicima, lideri SDA iz Gračanice na čelu sa predsjednikom Muhamedom Ibrahimovićem, lideri SDS na čelu sa Branom Marušićem i Miladinom Nedićem, poslanikom Skupštine SR BiH sa Ozrena. (Arhiva općine Gračanica)

vojnika, *uzvatićemo vatrom*”, zaprijetio je potpukovnik, optužujući mještane sela Miričine da su pucali na vojnike. *“Ne slažem se sa ocjenom da barikade nemaju veze sa vama”*, nastavio je u istom tonu i otvoreno posumnjao u iskrenost zahtjeva da se uspostave zajedničke patrole, sastavljene od pripadnika JNA i policije. Bio je to oštar odgovor lideru SDA u Gračanici koji je negirao umiješanost Stranke u ove događaje i zahtijevao uspostavljanje mješovitih patrola.

Predstavnici vojske su ponavljali da su iznenađeni prisustvom velikog broja naoružanih ljudi na barikadama, što je za njih bio dokaz da se muslimanski narod masovno naoružava, da se oružje prodaje. Pominjali su Mešu Džambu iz Pribave, koji je prodavao tri automatske puške po 1.200 DM.

Na primjedbu da Srbi ne prihvataju policiju, Miladin Nedić je oštro odgovorio: *“Prihvatamo policiju koja ne sarađuje sa ZNG”*, aludirajući pri tom na načelnika Službe javne bezbjednosti u Gračanici Tajibu Omerdića. Priznao je da SDS sarađuje sa Armijom i otvoreno zatražio *“pročišćavanje”* policije. Omerdić mu je odgovorio da nema veze sa barikadama i da sve te napade moraju argumentovati. Argumente, naravno nije čuo, ali je uskoro *“zamoljen”* da se malo odmori *“radi mira u kući”* u koji i onako niko nije vjerovao. To je, izgleda, jedini rezultat ovog sastanka, ne računajući dogovor o formiranju mješovitog punkta vojske i policije koji će ubrzo biti postavljen na raskrsnici kod gračaničkog motela.

“SKUPŠTINA SRPSKOG NARODA OPŠTINE GRAČANICE”

Dok su bošnjački predstavnici u općinskoj vlasti, uglavnom kadrovi SDA, nastojali da koliko-toliko normalizuju stanje na opštini, SDS političari sa Ozrena nisu gubili vrijeme u besplodnim političkim raspravama i natezanjima. Desetak dana nakon *“Orahovice”*, 28.2.1992. godine, *“predstavnici srpskog naroda opštine Gračanice”* donose odluku o proglašenju Skupštine srpskog naroda opštine Gračanice. Ovu fantomsku tvorevinu, po zamisli *“više instance”* SDS sa Ozrena, činili su odbornici *“iz reda srpskog naroda u Skupštini opštine Gračanica i predsjednici mjesnih odbora na području opštine Gračanica.”*¹⁴

Bio je to pokušaj da se nekakva srpska paravlast instalira i s desne strane Spreče s ciljem da se mobiliše i ono malo Srba koji još uvijek nisu pristajali uz politiku SDS i da u datom trenutku bude *“mostobran”* za *“oslobodioce sa Ozrena”*, koji će umarširati u Gračanicu.¹⁵ Bilo je to jedno od posljednjih okupljanja srpskih nacionalista u Gračanici i jedna od posljednjih političkih provokacija SDS pred izjašnjavanje građana sa suverenu i nezavisnu BiH.

“UZAVRELA DOLINA SPREČE” – JEDNO VIĐENJE “NARODNE ARMIJE”

Sve ove događaje, *“iz dana u dan”*, pratili su i iz svog ugla komentarisali, političko-propagandni i obavještajni organi JNA (KOS). Kao glavni igrači i

14 Za predsjednika te Skupštine izabran je Sreten Pejić, za potpredsjednika Predrag Petrović, a za sekretara Sreten Popović.

15 Dokument o proglašenju Skupštine srpskog naroda opštine Gračanica—kod autora.

inspiratori destabilizacije i uništenja BiH kao samostalne države, oni su pokušavali opravdati tu svoju ulogu kao neku pravednu misiju, prividno se izdižući izvan i iznad tih događaja ili optužujući žrtvu da je “sama na sebe pucala”, što će kasnije biti praksa. Za ilustraciju, u ovom slučaju, može poslužiti članak pod naslovom “Uzavrela dolina Spreče” (uz nadnaslov “Nekim moćnicima odgovara krvoproliće”), objavljen u listu “Narodna armija” od 6. 3. 1992. godine na strani 18. u rubrici “Aktuelnosti-Jugoslavija”, koji donosi “svoje viđenje” tadašnjih burnih događaja oko Gračanice.

Svoju priču, autor članka Nenad Josić, počinje općim opisom stanja na tom prostoru: “Dolina Spreče (Živinice, Tuzla, Lukavac, Gračanica) već više mjeseci ‘ključa’. Što do sada nije proključala zasluge ne pripadaju rukovodstvima odgovornim za obezbjeđenje mirnog življenja na ovim prostorima, jednako za sve građane, već strpljivosti većeg broja građana kojima je stalo do mira i jedinicama JNA tuzlanskog Korpusa, koje, i pored skoro svakodnevnog provociranja pa i napada, drže do dostojanstva i—tako uspijevaju ostvariti svoj zadatak—sačuvati mir u zoni odgovornosti. Dokle će strpljenje trajati teško je predvidjeti, ali je na izmaku, posebno kod građana i muslimanske i srpske nacionalnosti, koje, inače, u najvećem broju živi u dolini te rijeke.” Naglašavajući ogroman strategijsko-komunikacijski značaj doline Spreče (žila kucavica “zanimljiva za sve”, valjda strane), autor konstatuje da je to dobo shvatila i “antiarmijski raspoložena, stranka SDA”, koja “užurbano formira paravojne formacije, dostiže ekvivalent brigade i naoružava ih. Naravno, za upotrebu protiv JNA i srpskog življa.” Apostrofirajući

antiarmijsko i antisrpsko raspoloženje u gračaničkom kraju ispod podnaslova “Kampanja začeta okupljanjem građana”, u nastavku teksta autor, između ostalog, konstatuje: *Po oprobanom receptu Dubrave, Kalesije, Lukavca i Živinica, u žiži provjera vlastitih sposobnosti, ali i protivnika je—Gračanica, gdje je na vlasti SDA. A začela je svoju antiarmijsku kampanju još krajem avgusta prošle godine, kada je ‘spontanim’ masovnim okupljanjima građana iskalila svoj bijes protiv pripadnika JNA i spriječila preuzimanje vojne dokumentacije iz Sekretarijata za narodnu odbranu ove opštine. Do oktobra, kada je uslijedio pravi bojkot mobilizacije JNA kao i odlazak regruta u JNA...*

Sljedeći podnaslov ove svojevrstne elaboracije glasi “Kašikara—signal za barijade”, a tekst: “Pripremljene diverzantske akcije počinju da ‘žive’. Tako se 11. februara minira željeznička pruga Doboje—Tuzla na mostu preko rijeke Prenje između Karanovca i Sočkovca kod Gračanice. Putnički voz koji je naišao iz Doboja oko 20.15 sati, pun učenika i radnika aktivira minu i, srećom, izuzev oštećenje pruge, lokomotive i vagona kao i lakšeg ranjavanja mašinovođe nije došlo do veće tragedije. A samo 15 minuta prije eksplozije prošao je teretni voz.

Nakon dana pauze, 13. februara u Orahovici, (Opština Gračanica) dolazi do ‘razoružavanja’ pripadnika milicije, a u kiosk se baca bomba ‘kašikara’. Kiosk za kontrolu, postavljen pored regionalnog puta Doboje—Tuzla, ne radi kontrole tog dijela puta, nego zbog kontrole stanovništva (srpskog), što čini patrola sastavljena isključivo od članova muslimanske nacionalnosti. Pomenutog dana, međutim, umjesto četvorice milicionara našao se samo jedan. I tog jednog brzo ‘razoružavaju’ dva ‘diverzanta’ u maskirnim unifor-

mama, što će reći—rezervisti JNA. Ubacuju u kiosk 'kašikaru' i oštećuju ga. Jedini svjedok zna čak i ime jednog 'rezerviste' i broj kola kojima su pobjegli. Međutim, detaljnom istragom vojnih organa utvrđeno je da je 'rezervista' (N.P.) toga dana bio na sasvim drugom mjestu i da zato ima čvrst alibi.

Bomba 'kašikara' postaje signal za uzbunu jer se nakon 7 minuta postavljaju barikade u tom selu i zatvaraju put Doboj–Tuzla u znak 'ogorčenja' zbog nasilničkog ponašanja 'rezervista' JNA. Vojna patrola, iz koje je navodno počinilac nasilja, a koju čine kapetan I klase Ratko Trifković i vojnik vozač Nenad Martić, kreće kampanjonom na lice mjesta. Pred Gračanicom zaustavlja ih agresivna i automatskim puškama naoružana grupa od dvadesetak građana, predvođena Mešom Džambom iz Pribave kod Gračanice. Maltretiraju ih i psuju im majku srpsku, a vozača prebijaju. Nakon sat vremena vozilo im vraćaju, ali motor ubrzo staje (pri čemu je nastala velika materijalna šteta), dok im oružje i jaknu nisu vratili. Uveče na sjednici Savjeta za narodnu odbranu SO-e Gračanica predstavnik SO i načelnik Službe bezbjednosti rekli su da je oružje nađeno i već vraćeno. Međutim, bila je to gola laž. Oteto oružje i jakna još nisu vraćeni."

Slijedi podnaslov "I Srbi uzvraćaju barikadama" ispod kojeg u pomenu-tom članku piše: "Nakon barikada koje su u Orahovici, Gračanic i Stjepan Polju podigli Muslimani, istom mjerom uzvraćaju Srbi—podizanjem barikada u Sižju i kod Karanovca. Bilo je i puškaranja. Tada je jedan Musliman ranjen kod Karanovca, a Srbin kod Sižja. Na sreću, van su životne opasnosti. Važno je napomenuti i to da su ekstremisti kod Gračanice i novinare RTV-e Doboj vra-

tili nazad neobavljenog posla, dok su snimatelju pod prijetnjom oružjem uzeli film. Tako je nastao pravi haos koje se, uz veliki napor svih aktera, jedva smirio. A nakon svih muka, barikade su otklonjene tek poslije dva dana."

Posljednji podnaslov ovog teksta glasi: "Kolovođa—Tajib Omerdić", a završetak teksta autor je ovako sažeo: "Srpski živalj je još 'na nogama'. Traže da se oteto oružje vrati vojnoj patroli i da Tajib Omerdić, načelnik Službe javne bezbjednosti, podnese ostavku. Dat je i rok od 15 dana. Ako se ne ispuni, eto nove nevolje. Organizator svih nemira je baš načelnik. Kažu, učinio je sve što je bilo u njegovoj moći da dođe do podvojenosti u redovima MUP-a, gdje su, inače, pretežno zaposleni ljudi muslimanske nacionalnosti i gdje sada milicioneri srpske nacionalnosti obavljaju sitne zadatke.

Omerdić je na ovu dužnost došao prije godinu dana iz Hrvatske i ne slučajno. Školovao se u Zagrebu, a službovao kao radnik MUP-a i ima trosoban stan u Jastrebarskom. Isto tako govori se da se u redove MUP-a ubacio ne mali broj hrvatskih mupovaca koji su nosioci indoktrinacije i svih drugih negativnih pojava i zavađa Muslimana i Srba na tom prostoru." završava svoj članak autor teksta "Uzavrela dolina Spreče".

I u ovom napisu prepoznamo rodno mjesto, izvorište i ishodište propagande srpskih i crnogorskih četnika koji su za svoje zločine uvijek optuživali žrtve tih zločina (da su "to i to" uradile same sebi). Ova propaganda će u kasnijem krvavom bosanskom karakazanu dostići razmjere planetarnih zločina genocida (masakri po Sarajevu, snajperisti, Markale).

